

به نام او

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده معماری و شهرسازی
پایان نامه تحصیلی جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته معماری داخلی

عنوان

معماری داخلی موزه‌ی باغ فین کاشان

استاد راهنما

دکتر نادیه ایمانی

استاد مشاور

دکتر عبدالرضا محسنی

نگارش و تمقیق

حمیده رجبی

تیر ماه ۱۳۹۲

تعهد نامه

اینجانب حمیده رجیبی اعلام می دارم که تمام فصل‌های این پایان نامه و اجزاء مربوط به آن برای اولین بار (توسط اینجانب) انجام شده است. برداشت از نوشته‌ها، کتب، پایان‌نامه‌ها، اسناد، مدارک و تصاویر پژوهشگران حقیقی یا حقوقی (فارسی و غیرفارسی) با ذکر مأخذ کامل و به شیوه تحقیق علمی صورت گرفته است.

بدیهی است در صورتی که خلاف موارد فوق اثبات شود مسؤولیت آن مستقیماً به عهده اینجانب خواهد بود.

تاریخ

امضاء

چکیده

موزه‌ی باغ فین کاشان مکانی برای معرفی آثاری است که در حفاری‌های مختلف این پهنه‌ی تاریخی به دست آمده و شامل ظروف سفالی، مفرغی، سنگی، انواع پارچه‌ها، خطوط و اشیای متفرقه است. نمایش آثار در این موزه در ۵ بخش مجزا صورت گرفته و به نظرمی‌رسد که شیوه‌ی منسجمی در دسته‌بندی و معرفی آثار وجود نداشته باشد. بنابراین با توجه به ارزش آثار موزه و اهمیت معرفی آن می‌توان با بازنگری در وضعیت کنونی موزه از چگونگی ساماندهی و ارتقای کیفیت آن با استفاده از امکانات معاصر پرسید.

بدین منظور در این رساله راه‌کارهای ساماندهی موزه‌ی باغ فین و بهسازی معماری داخلی آن بعد از ارائه‌ی مطالبی در چهار مرحله، شکل گرفته است. در فصل نخست پیرامون سایت تاریخی موزه‌ی باغ فین کاشان مطالبی آمده است. در مرحله‌ی دوم به ارائه‌ی اطلاعاتی راجع به موزه‌های واقع در بستر تاریخی و نمونه‌های آن پرداخته شده است. سپس در مرحله سوم اصول طراحی داخلی موزه و اساس شکل‌گیری موزه‌ی باغ فین، کیفیت نمایش آثار، کاستی‌ها و مشکلات آن بررسی شده است. در نهایت در فصل چهارم با در نظر گرفتن اصول و معیارهای طراحی داخلی موزه در یک بنای تاریخی و با هدف ارتقای کیفیت موزه‌ی کنونی باغ فین، به بهسازی این موزه و ارائه‌ی طرحی درخور باغ تاریخی فین پرداخته شده است.

کلید واژه‌ها

موزه، موزه‌ی باغ فین، معماری داخلی، بنای با ارزش تاریخی، ساماندهی

فهرست مطالب

۱.....	مقدمه
۱ فصل اول: باغ فین	
۳.....	مقدمه
۴.....	۱-۱ باغ فین در بستر
۴.....	۱-۱-۱ باغ فین در بستر جغرافیایی
۶.....	۱-۱-۲ باغ فین در بستر تاریخی
۶.....	۱-۲-۱-۱ پیشینه‌های دور
۷.....	۱-۲-۱-۲ تاریخچه‌ی شکل‌گیری باغ
۱۳.....	۱-۳-۱ باغ فین و بستر کالبدی آن
۱۵.....	۱-۳-۱-۱ ویژگی‌های معماری - شهری منطقه‌ی فین
۱۷.....	۱-۳-۱-۲ کوششی در شناخت باغ
۱۷.....	۱-۳-۱-۳ شناخت فضایی کالبدی
۱۹.....	۱-۳-۱-۴ پیکره‌ی کلی ساختار فضایی - کالبدی
۲۰.....	۱-۳-۱-۵ بررسی اندام‌های فضایی در ساختار فضایی - کالبدی باغ
۲۴.....	۱-۳-۱-۶ بررسی اندام‌های کالبدی در ساختار فضایی - کالبدی باغ
۲۷.....	۱-۳-۱-۷ بازشناسی کیفی فضاها
۲۹.....	۱-۳-۱-۸ شناخت کارکردی
۲۹.....	۱-۳-۱-۹ نقش کارکردها در باغ
۳۰.....	۱-۳-۱-۱۰ شناخت کارکردها از نظر تاریخی
۳۱.....	۱-۳-۱-۱۱ بازشناسی کارکردها از نظر مقیاس
۳۲.....	۱-۳-۲ بررسی عناصر و کالبد باغ فین
۳۲.....	۱-۳-۲-۱ اجزاء و عناصر باغ
۳۲.....	۱-۳-۲-۲ عناصر معمارانه
۳۲.....	۱-۳-۲-۳ عناصر معمارانه به مثابه اجزایی از باغ
۳۳.....	۱-۳-۲-۴ گونه‌های عناصر و اجزای معمارانه‌ی باغ
۳۳.....	۱-۳-۲-۵ عناصر منظرساز

عناصر فضاساز	۴-۲-۳-۱	۳۴
عناصر تزئینی	۵-۲-۳-۱	۳۴
نظام و سازمان عناصر معمارانه	۶-۲-۳-۱	۳۶
بیان کالبدی دوره‌های تاریخی باغ فین	۷-۲-۳-۱	۳۶
جمع بندی		۴۰

۲ فصل دوم: موزه‌های واقع در سایت تاریخی

مقدمه		۴۱
۱-۲ ارزش‌های سایت تاریخی		۴۲
۱-۱-۲ موزه‌ها و اشیاء تاریخی آن‌ها		۴۲
۲-۱-۲ موزه‌ها و بستر تاریخی آن‌ها		۴۳
۳-۱-۲ رابطه‌ی درون و برون بنا		۴۵
۲-۲ نمونه‌ها		۴۷
۱-۲-۲ موزه‌ی آبگینه، تهران (ایران)، هانس هولین، ۱۳۵۵		۴۷
۲-۲-۲ موزه‌ی خط و کتابت میرعماد، تهران (ایران)، فیروزه اطهاری (آغداشلو)، ۱۳۵۷		۵۴
۳-۲-۲ گالری ملی در پالاتسو دلایلوآ، پارما (ایتالیا)، گوئیدوکانالی، ۱۹۸۶-۱۹۷۰		۵۸
۴-۲-۲ موزه‌ی کاستل ویکو، ورونا (ایتالیا)، کارلواسکارپا، ۱۹۶۱		۶۰
جمع بندی		۶۴

۳ فصل سوم: موزه‌ی باغ فین؛ موزه‌ای در بستر تاریخی

مقدمه		۶۵
۱-۳ اصول و معیارها در طراحی داخلی موزه‌ها		۶۶
۱-۱-۳ معماری موزه		۶۶
۲-۱-۳ نحوه‌ی صحنه‌آرایی موزه		۶۶
۳-۱-۳ ملاحظات کلی در طراحی داخلی موزه‌ها		۶۸
۱-۳-۱-۳ گرافیک محیطی در موزه‌ها		۶۸
۲-۳-۱-۳ گرافیک محیطی در سالن‌های نمایش آثار		۷۰
ویترین‌ها		۷۱

۷۷	روشنایی محیطی	۴-۳-۱-۳
۷۹	معماری و معماری داخلی موزه‌ی باغ فین	۲-۳
۷۹	موزه‌ی باغ فین و زمینه‌های شکل‌گیری آن	۱-۲-۳
۸۱	بررسی وضع ساختمانی- کالبدی موزه‌ی باغ فین	۲-۲-۳
۸۲	معماری داخلی موزه‌ی باغ فین در گذر زمان	۳-۲-۳
۸۶	شرح نابسامانی‌ها، کمبودها و راهکارها در بهسازی موزه‌ی باغ فین	۳-۳
۸۶	کاستی‌ها و اشکالات در موزه‌ی باغ فین	۱-۳-۳
۹۰	ارائه‌ی راهکارها با توجه به کمبودها و کاستی‌ها	۱-۱-۳-۳
۹۲	جمع بندی	
۴ فصل چهارم: طراحی داخلی موزه‌ی باغ فین		
۹۳	مقدمه	
۹۴	۱-۴ تنظیم برنامه و امکان‌سنجی	
۹۴	۱-۱-۴ ساختار و برنامه‌ی نوسازی موزه‌ی باغ فین	
۹۶	۲-۱-۴ ساماندهی موزه‌ی باغ فین	
۹۹	۲-۴ طراحی داخلی سالن‌های نمایش موزه‌ی باغ فین	
۹۹	۱-۲-۴ ایده پردازی و اتوهای اولیه	
۱۰۲	۲-۲-۴ تنظیم پلان Planing	
۱۰۴	۳-۲-۴ تکمیل جزییات Detailing	
۱۰۴	۱-۳-۲-۴ ویتترین‌ها	
۱۰۸	۲-۳-۲-۴ تأسیسات مکانیکی	
۱۰۸	۳-۳-۲-۴ روشنایی و نور	
۱۱۰	۴-۳-۲-۴ سیستم ایمنی و حفاظت	
۱۱۰	۵-۳-۲-۴ مصالح و رنگ	
۱۱۱	جمع بندی نهایی: طراحی داخلی موزه‌ی باغ فین	
۱۱۴	پیوست: اصول کلی در طراحی داخلی موزه‌ها	
۱۲۰	فهرست منابع	

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱: بخشی از منطقه‌ی فین در نزدیکی باغ کهنه و باغ نو ۵
- شکل ۲: کوشک اصلی باغ و کلاه فرنگی آن ۸
- شکل ۳: خلوت کریم‌خانی ۸
- شکل ۴: صفه و حوضخانه‌ی فتحعلی شاهی ۱۰
- شکل ۵: نقشه‌ی بازسازی خلوت نظام‌الدوله ۱۱
- شکل ۶: نقشه‌ی بازسازی اصطبل ۱۱
- شکل ۷: پلان باغ فین تا پایان سلطنت فتحعلی شاه ۱۲
- شکل ۸: پلان باغ فین در دوره‌ی معاصر ۱۳
- شکل ۹: باغ فین و مظهر خانه‌ی چشمه‌ی سلیمانیه ۱۴
- شکل ۱۰: بافت شهری اطراف باغ فین ۱۵
- شکل ۱۱: محدوده‌ی باغ کهنه بر اساس عکس هوایی سال ۱۳۵۲ ۱۷
- شکل ۱۲: محدوده‌ی باغ کهنه بر اساس عکس هوایی سال ۱۳۶۳ ۱۸
- شکل ۱۳: محدوده‌ی باغ کهنه بر اساس عکس هوایی سال ۱۳۷۰ ۱۸
- شکل ۱۴: ساختار فضایی کالبدی باغ در زمان شکل‌گیری ۱۹
- شکل ۱۵: خیابان اصلی باغ با دورنمایی از سر در خانه ۲۱
- شکل ۱۶: خیابان اصلی باغ با دورنمایی از کوشک میانی ۲۱
- شکل ۱۷: خیابان عرضی باغ فین با دورنمایی از کوشک میانی ۲۲
- شکل ۱۸: خیابان فتحعلی شاهی ۲۳
- شکل ۱۹: خیابان جانبی باغ فین ۲۳
- شکل ۲۰: برج و باروهای باغ فین ۲۵
- شکل ۲۱: کف باغ ۲۶
- شکل ۲۲: صحن و فضای محصور اصلی باغ فین به عنوان یک فضای باز ۲۷
- شکل ۲۳: کوشک میانی باغ فین به عنوان یک فضای نیمه باز ۲۸
- شکل ۲۴: عناصر منظرساز در باغ فین ۳۳
- شکل ۲۵: عناصر فضا‌ساز در باغ فین ۳۴
- شکل ۲۶: تزیینات کوشک میانی باغ فین ۳۵

-
- شکل ۲۷: تزیینات حوض خانه‌ی فتحعلی شاه‌ی باغ فین ۳۵
- شکل ۲۸: تزیینات آهک بری داخل حمام بزرگ ۳۵
- شکل ۲۹: تزیینات ارسی‌های تالار فوقانی سر در خانه ۳۵
- شکل ۳۰: بخش‌های مختلف باغ فین ۴۰
- شکل ۳۱: نمای موزه‌ی آبگینه ۴۷
- شکل ۳۲: ویتترین تعبیه شده در کف تالار سمعی بصری ۴۸
- شکل ۳۳: دستگاہ صوتی و تصویری ۴۸
- شکل ۳۴: تالار مینا ۴۹
- شکل ۳۵: ویتترین‌های کپسولی ۴۹
- شکل ۳۶: ویتترین‌های ستونی ۵۰
- شکل ۳۷: ویتترین مکعبی شکل ۵۰
- شکل ۳۸: سرسرای طبقه‌ی اول ۵۱
- شکل ۳۹: تالار صدف ۵۱
- شکل ۴۰: تالار زرین ۵۱
- شکل ۴۱: تالار لاجورد یک ۵۲
- شکل ۴۲: تالار لاجورد دو ۵۲
- شکل ۴۳: نمای اصلی گنجینه‌ی خط و کتابت میر عماد ۵۴
- شکل ۴۴: سالن اصلی طبقه‌ی اول بنا قبل از بازسازی ۵۵
- شکل ۴۵: ورودی طبقه‌ی دوم در حال بازسازی ۵۵
- شکل ۴۶: ورودی طبقه‌ی دوم ۵۶
- شکل ۴۷: نمای داخل طبقه‌ی دوم موزه ۵۶
- شکل ۴۸: آب‌نما و محوطه ۵۷
- شکل ۴۹: جزئیات نمای اصلی ۵۷
- شکل ۵۰: نورپردازی تابلوها ۵۸
- شکل ۵۱: استفاده از دارست‌ها به عنوان تکیه‌گاه آثار ۵۸
- شکل ۵۲: پل‌های فلزی عابرن ۵۸
- شکل ۵۳: نحوه‌ی نمایش مجسمه‌ها ۵۹
- شکل ۵۴: نحوه‌ی نمایش تابلوهای نقاشی ۵۹

-
- شکل ۵۵: نمای بیرونی موزه ۶۰
- شکل ۵۶: فضاسازی توسط اشیای نمایشی ۶۱
- شکل ۵۷: جزئیات نمایش آثار ۶۲
- شکل ۵۸: نقاشی نصب شده بر روی کابل‌های کششی ۶۲
- شکل ۵۹: تالار مجسمه‌ها ۶۳
- شکل ۶۰: کف سازی موزه ۶۳
- شکل ۶۱: تأثیر بستر تاریخی در طراحی داخلی بنا ۶۴
- شکل ۶۲: ساختار هندسی باغ فین قبل از شکل‌گیری موزه ۷۹
- شکل ۶۳: ساختار هندسی باغ فین بعد از شکل‌گیری موزه ۸۰
- شکل ۶۴: حجم شماتیک ساختمان موزه‌ی باغ فین ۸۱
- شکل ۶۵: نمای موزه‌ی ملی کاشان ۸۱
- شکل ۶۶: پلان مجموعه موزه‌ی باغ فین به همراه محوطه‌ی اطراف آن ۸۲
- شکل ۶۷: فضای داخلی موزه‌ی باغ فین در دوره‌ی اوّل ۸۳
- شکل ۶۸: فضای داخلی موزه‌ی باغ فین در دوره‌ی دوم ۸۳
- شکل ۶۹: قرارگیری فیلترورودی و بلیط‌فروشی ۸۴
- شکل ۷۰: سیر گردش در موزه‌ی باغ فین ۸۴
- شکل ۷۱: بخش‌های مختلف نمایش آثار در پلان ۸۴
- شکل ۷۲: تیپ‌بندی ویتترین‌های موزه‌ی باغ فین ۸۵
- شکل ۷۳: ورودی‌های قوسی شکل ۸۵
- شکل ۷۴: فضای داخلی موزه‌ی باغ فین ۸۸
- شکل ۷۵: زمینه‌ی قفسه‌های نمایش آثار ۸۸
- شکل ۷۶: حیاط کنار موزه ۸۹
- شکل ۷۷: ایوان دور ساختمان ۸۹
- شکل ۷۸: سایت پلان باغ فین و موزه‌ی آن ۹۴
- شکل ۷۹: دیاگرام توزیع بخش‌ها در طرح پیشنهادی ۹۶
- شکل ۸۰: اسکیس بخش مرکزی موزه در طرح بهسازی ۹۸
- شکل ۸۱: دیاگرام توزیع فعالیت‌ها در طرح بهسازی ۹۸
- شکل ۸۲: نمونه عناصر الهام گرفته از آن‌ها در طراحی ۹۹

-
- شکل ۸۳: اسکیس آخرین تالار موزه در طرح بهسازی ۱۰۰
- شکل ۸۴: اصول اساسی در طراحی داخلی موزه‌ی باغ فین ۱۰۱
- شکل ۸۵: اسکیس بخش ورودی موزه در طرح بهسازی ۱۰۱
- شکل ۸۶: سیرکولاسیون حرکتی در طرح بهسازی موزه‌ی باغ فین ۱۰۲
- شکل ۸۷: پلان پیشنهادی در طرح بهسازی موزه‌ی باغ فین ۱۰۳
- شکل ۸۸: دتایل ۱؛ ویتترین‌های تیپ A ۱۰۶
- شکل ۸۹: دتایل ۲؛ ویتترین‌های تیپ B ۱۰۶
- شکل ۹۰: دتایل ۳؛ ویتترین‌های تیپ C ۱۰۶
- شکل ۹۱: دتایل ۴؛ ویتترین‌های تیپ D ۱۰۷
- شکل ۹۲: دتایل ۵؛ ویتترین‌های تیپ E ۱۰۷
- شکل ۹۳: دتایل ۲-۵ ۱۰۷
- شکل ۹۴: دتایل ۴-۵ ۱۰۷
- شکل ۹۵: دتایل ۵-۵ ۱۰۷
- شکل ۹۶: دتایل ۳-۵ ۱۰۸
- شکل ۹۷: دتایل ۱-۵ ۱۰۸
- شکل ۹۸: پلان نورپردازی و سقف کاذب در طرح بهسازی موزه‌ی باغ فین ۱۰۹
- شکل ۹۹: ورودی موزه باغ فین در طرح بهسازی شده ۱۱۱
- شکل ۱۰۰: گالری شماره ۱ (سفالینه‌ها) در طرح بهسازی موزه باغ فین ۱۱۱
- شکل ۱۰۱: گالری شماره ۲ (سفالینه‌ها) در طرح بهسازی موزه باغ فین ۱۱۲
- شکل ۱۰۲: گالری شماره ۳ (نسخ خطی) در طرح بهسازی موزه باغ فین ۱۱۲
- شکل ۱۰۳: گالری شماره ۴ (آثار معاصر) در طرح بهسازی موزه باغ فین ۱۱۳
- شکل ۱۰۴: فضای استراحت و کاتالوگ (بخش مرکزی) در طرح بهسازی موزه باغ فین ۱۱۳

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱: دوره‌های تاریخی باغ فین ۳۹
- جدول ۲: مشخصات منابع نوری ۷۷
- جدول ۳: فعالیت‌های جاری در موزه باغ فین ۹۷
- جدول ۴: جدول نازک کاری ۱۱۰

کلیات تحقیق

دخالت و ایجاد دگرگونی می‌تواند ضمن بخشیدن زندگی جدید به کالبد قدیم بنای تاریخی، در حفظ و معرفی ارزش‌های نهفته در آن نقش بسزایی داشته‌باشد. از آجا که اصالت طرح وابسته به محیط و مکان است، طراحی داخلی در هر بنای تاریخی باید بر مبنای ویژگی‌ها و ارزش‌های همان اثر، متناسب با روح بنا صورت گیرد. بدین ترتیب است که طرح مختص به همان بنا می‌شود و در صورت تقلید بدون شناخت و فهم آن در مکانی دیگر موفق نخواهد بود.^۱

با در نظر گرفتن اصول و معیارهای طراحی داخلی یک موزه و همچنین قرارگیری موزهی باغ فین در یک سایت تاریخی که موجب جذب توریست و مخاطب برای بازدید از آن می‌شود، بازنگری در طراحی داخلی این موزه و طراحی درخوری که معرف فرهنگ و برقرارکنندهی ارتباط میان مخاطب و اشیای مورد بازدید در این موزه باشد امری ضروری می‌نماید و از وظایف معمار موزه است که با توجه به رویکردهای موجود در طراحی داخلی در یک بنای تاریخی رویکرد مناسب را اتخاذ کرده و به ساماندهی فضای داخلی این موزه بپردازد. بنابراین در پی پاسخ به این پرسش که موزهی باغ فین چگونه می‌تواند با استفاده از امکانات معاصر ساماندهی و بهسازی شود پرسش‌های فرعی زیر مطرح می‌شود که علاوه بر توجه به جنبه‌ی مادی اثر، ارزش‌های معنوی آن را نیز مدنظر داشته تا جنبه‌ای روزآمد پیدا کند.

- جایگاه معماری داخلی در نوسازی موزه در یک بنای تاریخی کجاست و چگونه به آن پرداخته می‌شود؟
- طراحی داخلی در یک بنای تاریخی تا چه حد باید ارزش‌های فرهنگی و تاریخی (اصالت) آن بنا را بیان کند؟
- چگونه می‌توان در طراحی داخلی موزهی باغ فین تعلق طرح به محیط و مکان را بیان کرد؟
- آیا طراحی داخلی کنونی موزهی باغ فین پاسخگوی نیازهای موجود هست؟
- سیر تحول معماری داخلی موزه باغ فین به چه صورت است؟
- موزهی باغ فین چه هدفی را دنبال می‌کند؟
- برای طراحی داخلی در یک بنای تاریخی چه رویکردهایی وجود دارد؟
- کیفیت نمایش آثار در موزهی باغ فین چگونه است؟
- اصول معماری داخلی فضای موزه به چه صورت است؟
- کیفیت فضایی بخش‌های مختلف موزهی باغ فین چگونه است؟

^۱. منا آذر نوش و نوشین ضیاعشهبابی، معماری داخلی در بناهای تاریخی، فصلنامه‌ی جلوه‌ی نقش، شماره‌ی ۶، ص ۷۹.

همه‌ی این تردیدها و پرسش‌ها بر تعمق در چگونگی ارزش‌گذاری در طراحی داخلی موزه‌ی باغ فین تأکید می‌ورزد و ضرورت ساماندهی و بهسازی فضاهای داخلی آنرا روشن می‌سازد.

در پژوهش حاضر سعی بر آن بود تا با هدف ارتقای کیفیت موزه‌ی کنونی باغ فین کاشان و یافتن ضوابط، اصول و معیارهای طراحی داخلی و نوسازی در بنای با ارزش تاریخی بعد از ارائه‌ی پاسخی برای هرکدام از پرسش‌های مطرح شده و ارزیابی و پردازش اطلاعات جمع‌آوری شده پاسخی مناسب برای پرسش اصلی بیابیم.

روش‌های دستیابی به اطلاعات در این تحقیق مطالعات کتابخانه‌ای (بررسی و گردآوری اصول و معیارهای طراحی و ساماندهی بناهای تاریخی با ارتقاء کیفیت کاربری و شناخت راهکارها)، مطالعات میدانی (آسیب‌شناسی و مستندسازی وضع موجود و شناخت کاستی‌های بنا) و جستجوی اینترنتی (بررسی موارد مشابه و شناخت رویکردهای ممکن در ارتقاء کیفیت موزه) بوده است. از نمونه‌های مشابه طراحی داخلی در یک بنای تاریخی می‌توان به موزه‌ی آبگینه، موزه‌ی خط و کتابت میر عماد در مجموعه‌ی سعد آباد، موزه‌ی کاستل ویکو و گالری ملی پالاتسو دلایلوآ در ایتالیا اشاره کرد.

در ادامه، برای دسترسی به بنیان‌ها و اصول طراحی داخلی موزه در یک بنای تاریخی به بررسی معماری داخلی موزه‌ی باغ فین به عنوان موزه‌ای در یک بستر تاریخی می‌پردازیم. قرارگیری این موزه در بستر تاریخی باغ فین ارتباطی تنگاتنگ با موقعیت آن در یک نقطه‌ی توریستی دارد. بنابراین هم‌نشینی فعالیت‌های مختلف در این محوطه با حفظ کلیه‌ی لایه‌های تاریخی، از صفویه تا زمان معاصر، و کمک به بازدیدکننده در شناسایی معنای هر عنصر در پیوند با کل اثر این مکان را به صورت یک مجموعه‌ی دیدنی و پر جاذبه درآورده است.

مقدمه

سرزمین کهنسال ایران دارای آثار و ابنیه‌ی فراوانی است که ریشه در تمدن غنی چندین هزار ساله‌ی آن دارد. باغ‌ها و بناهای درون آن‌ها یکی از این جلوه‌های هنر و معماری است که با شکوه و زیبایی خاصی در دوره‌های مختلف احداث گردیده است. باغ‌ها همانند سایر ابنیه‌ی تاریخی در تمام دوران‌ها به خصوص دوره‌ی اسلامی مورد اهمیت و توجه بوده و عملکرد خاص خود را داشته‌اند.

باغ تاریخی فین یکی از زیباترین نمونه باغ‌های سنتی ایران و بلکه جهان است که در جوار یکی از کهن‌ترین تمدن‌های بشری بنا گردیده و در طی دوره‌های مختلف تاریخی دچار دگرگونی‌ها و تحولات فراوانی شده است. از جمله بناهای مهم این باغ موزه‌ی آن است که مکانی برای معرفی آثاری است که در حفاری‌های مختلف این پهنه‌ی تاریخی به دست آمده و شامل ظروف سفالی، مفرغی، سنگی، انواع پارچه‌ها، خطوط و اشیای متفرقه است.

نظر به اهمیت این موزه و بستر تاریخی آن و تحولات بنیادینی که در عرصه‌ی موزه‌داری در جهان رخ داده است نیاز به وجود چارچوبی برای بهسازی و ساماندهی عملکرد آن احساس گردید و بدین ترتیب طراحی داخلی موزه‌ی باغ فین به عنوان موضوع پایان نامه مورد بحث و بررسی قرار گرفت. پایان نامه شامل دو بخش مطالعات و طراحی است که تکمیل کننده‌ی یکدیگر می‌باشند. تدوین مطالب بر پایه‌ی مشاهده و مطالعه‌ی بنا، بررسی‌های میدانی، استفاده از منابع مکتوب و کتابخانه‌ای، اطلاعات از طریق مصاحبه و منابع اینترنتی تنظیم شده است. با توجه به اهمیت موضوع، قدم نخست در ارائه‌ی طرحی کارآمد، شناخت خصوصیات معماری و معماری داخلی موزه‌ی باغ فین و بررسی بستر آن با توجه به فعالیت و وظیفه‌ی بنا می‌باشد که در نتیجه‌ی آن نقاط ضعف و قدرت موجود مشخص می‌شود. بر این اساس، پایان نامه در چهار فصل اصلی تنظیم شده است.

در فصل نخست که با نظر به شناخت سایت تاریخی موزه‌ی باغ فین تهیه شده است، به باغ فین از منظر چگونگی حضور در معماری ایرانی پرداخته شده و سپس عناصر و کالبد و خصوصیات معماری مجموعه بناهای آن مورد بررسی قرار می‌گیرد. در گام بعد، ارزش‌های سایت تاریخی مورد بررسی قرار خواهد گرفت و سپس در پی یافتن رویکردهای برخورد با مسأله‌ی طراحی داخلی موزه در این بستر در فصل دوم نمونه‌های طراحی موزه‌ها از منظر طراحی در چنین سایت‌هایی را مورد بررسی قرار می‌دهیم. در فصل سوم با بیان ضوابط، اصول و معیارها در طراحی داخلی موزه‌ها و بررسی ویژگی‌های کالبدی موزه‌ی باغ فین، تغییرات آن در گذر زمان و معماری داخلی کنونی آن به شرح نابسامانی‌ها و کمبودها و ارائه‌ی راهکارها در بهسازی آن خواهیم پرداخت.

در نتیجه‌ی مطالعات، رویکردهای معماری داخلی در چنین طرح‌هایی مشخص می‌شود و بر اساس

آن می توان ضوابط و محدودیت های طراحی را معین نمود. در نهایت با شناختی که از بنای موزه، پتانسیل ها و امکانات، محدودیت ها، نیازها و کاستی های آن حاصل شده است و با آگاهی از ضوابط و معیارهای طراحی داخلی در بنایی این چنین، آخرین فصل تحت عنوان طراحی داخلی موزهی باغ فین تنظیم شده است که طی آن پیشنهاداتی در مورد بهسازی و ساماندهی مجموعه موزهی باغ فین ارائه خواهد شد.

۱ فصل اول

مقدمه

توجه به بستر یک بنا از دیدگاه ویژگی‌های تاریخی، کالبدی و معماری و نیز همنشینی آن با دیگر عناصر کالبدی- فضایی، به درک دقیق‌تر و روشن‌تر از چگونگی طرح اندازی فضاها و بنیان‌های اصلی شکل‌دهنده‌ی بنا و تأثیر پذیری آن از معماری ایرانی کمک شایانی می‌کند. با این توضیح، در فصل نخست پایان‌نامه، در پی آن هستیم تا به شناختی از باغ تاریخی فین و معرفی جایگاه و اهمیت آن دست یابیم. بر این مبنای فصل اول به سه بخش تقسیم شده‌است. در بخش نخست، به باغ فین در بسترهای تاریخی، جغرافیایی و کالبدی توجه خواهد شد. پس از آن بخش دوم به شناخت فضاها و کالدها و همچنین هر آنچه فضاهای معماری باغ را سازمان می‌بخشد، معطوف شده‌است. در سومین بخش این فصل، مباحثی مرتبط با اجزا و عناصر تشکیل‌دهنده‌ی باغ و عناصر معمارانه‌ی آن که تکمیل‌کننده‌ی حلقه‌ی عناصر باغ محسوب می‌شوند به ارائه‌ی مطلب خواهیم پرداخت. در این بخش ضمن ارائه‌ی دسته‌بندی این عناصر معمارانه، شکل کلی باغ در دوران‌های گوناگون حیات آن بررسی می‌شود. در نتیجه‌ی مباحث مطرح شده اهمیت و جایگاه باغ تاریخی فین و لزوم پرداختن به فضاهای آن مطرح خواهد شد.

۱-۱ باغ فین در بستر

۱-۱-۱ باغ فین در بستر جغرافیایی

کاشان^۱ از جمله شهرهای تاریخی ایران است که در محدوده‌ی مرکزی فلات ایران و در حاشیه‌ی کویر قرار گرفته است. محدوده‌ی جغرافیایی آن از سویی رو به کویر است و از سوی دیگر، در دامنه‌ی کوه‌های سمت جنوب و جنوب غربی آن واقع گردیده است؛ به همین سبب آب و هوای این شهر که در ۵۱ درجه و ۲۷ دقیقه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۵۹ دقیقه عرض شمالی واقع شده، همواره کویری است. در عین حال از آن‌جا که بستر جغرافیایی کاشان به کوهستان سمت جنوب و جنوب غربی گشوده می‌شود، مناطق جنوبی مرتفع معتدل‌ترند. اکنون بر اساس تقسیمات کشوری کاشان یکی از شهرهای استان اصفهان است و در ۲۲۰ کیلوتری جنوب تهران واقع شده است. ارتفاع شهر کاشان به سبب موقعیت جغرافیایی آن، در حدود ۹۴۰ تا ۱۱۳۰ متر از سطح دریای آزاد است.^۲ منطقه‌ی فین متشکل از فین بزرگ و فین کوچک که باغ فین در آن واقع است، در سمت جنوب غربی شهر کاشان و در فاصله‌ی حدود شش کیلومتری و در سمتی که بستر شهر به رشته کوه مجاور نزدیک می‌شود، قرار گرفته و به این جهت از آب و هوایی به مراتب معتدل‌تر برخوردار است. وجود آب دائمی چشمه‌ی سلیمانیه نیز به رونق زراعت و باغداری در آن منطقه کمک کرده و به ویژه فین کوچک را به صورت منطقه‌ای خوش آب و هوا و بیلاقی درآورده است. کوه‌ها در این ناحیه، از شمال غربی به جنوب شرقی قرار گرفته‌اند.^۳

در *مرآت البلدان* در باب فین آمده است که: "فین اسم دو قریه‌ای است از قرای کاشان، واقع در کوهی در یک فرسخی شهر و مشهور به کوه دندان هفت کتل، این دو قریه را فین علیا و سفلی می‌نامند. فین از جاهای باصفا و نزهت کاشان و در همه‌جا معروف است. در جلو آن، سلاطین صفویه عمارات عالیه بنا کرده‌اند و باغات بسیار ممتاز طرح نمودند. نیز به حکم خاقان خلد آشیان، فتحعلی شاه در کنار باغی در فین عمارتی سلطنتی ساخته‌اند که زایدالوصف محل نظر است و از مالیات کاشان برای خرج مرمت این عمارت مبلغی منظور و مقرر داشته‌اند. بعضی گویند گشتاسب، اول کسی است که در این محل بنای آبادی و عمارت گذاشت ولی سندی در این باب به دست نیامده است."^۴

^۱ کلیه‌ی مطالب این فصل در معرفی باغ فین برگرفته از کتابی است به نام *باغ فین*، جیحانی و عمرانی.

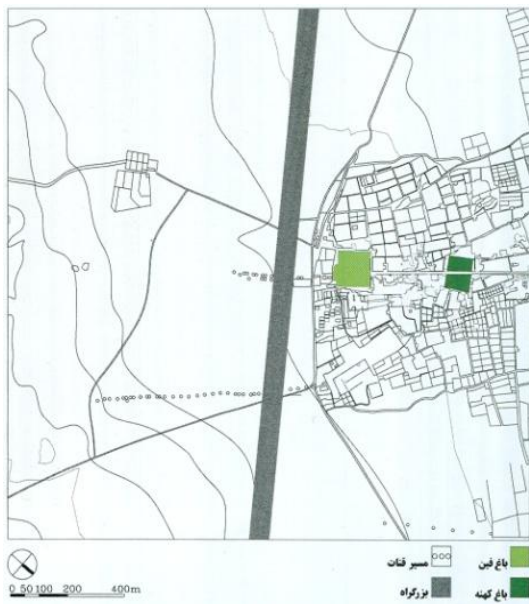
^۲ همان، صص ۲۱-۲۲.

^۳ همان، ص ۲۴.

^۴ به نقل از جیحانی و عمرانی- محمد حسن خان اعتماد السلطنه، *مرآت البلدان*، به کوشش عبدالحسین نوایی و میر هاشم محدث، ج ۴، صص ۲۲۱۸ و ۲۲۱۹.

در لغت نامه‌ی دهخدا در باب فین آمده است: "فین قصبه‌ای است در بخش مرکزی شهرستان کاشان که دارای دو قسمت جداگانه فین بزرگ و فین کوچک است و بعضی آن را فینین نامند. فین در شش هزار گزی باختر کاشان قرار گرفته است و به واسطه‌ی کثرت اشجار و آب و هوای خوب، یکی از تفرجگاه‌های اطراف کاشان است. آب آن از چشمه‌ی معروف سلیمانیه و سفیدآب تأمین می‌شود."^۱

فین همواره در ارتباط با کاشان بوده و در منابع و متون موجود- به غیر از معدودی- اشاره‌ای خاص و جداگانه به این ناحیه نشده است. فین کوچک در قسمتی نزدیک تر به مظهر چشمه‌ی سلیمانیه واقع شده و باغ فین و باغ کهنه را درون خود دارد (شکل ۱). امروزه به سبب توسعه‌ی کاشان که بخشی از آن به سمت جنوب غربی شهر است، فین در فاصله‌ی نزدیک‌تری از شهر واقع گردیده است. این توسعه‌ی شهر در عین حال، روندی است که هم‌چنان ادامه می‌یابد. به این سبب سیمای منطقه‌ی فین در حال تغییر است. چنین به نظر می‌آید که فین به بخشی از شهر کاشان تبدیل شده است که البته هنوز کم و بیش ویژگی‌های طبیعی و محیطی خود را حفظ کرده است.^۲

شکل ۱: بخشی از منطقه‌ی فین در نزدیکی باغ کهنه و باغ نو منبع: باغ فین، ص ۳۱.

^۱ . به نقل از جیحانی و عمرانی- لغت‌نامه‌ی دهخدا، ذیل عنوان فین.
^۲ . جیحانی و عمرانی، باغ فین، ص ۳۱.

۱-۱-۲ باغ فین در بستر تاریخی

۱-۲-۱-۱ پیشینه‌های دور

منطقه‌ی فین همواره تحت الشعاع کاشان بوده و چندان که باید در متون تاریخی موجود بدان پرداخته نشده‌است. در عین حال قدیمی‌ترین منبع موجود که از فین یاد می‌کند - تاریخ قم نوشته‌ی حسن قمی در سال ۳۷۸ هجری قمری (۹۸۸ میلادی) - نامی از باغ به میان نمی‌آورد و تنها به نام فین و کاریزهای آن بسنده می‌کند. در این کتاب آمده است: "فین، آن را بشتاسب (گشتاسب) بنا کرد و در آن وقت که با ارجاسب ملک ترک کارزار کرد و کاریزهای آن دیه را با اشارت ملک جم بیرون آورده و بسیار آبد. ^۱ باغ فین مجموعه‌ای شکل یافته درادوار تاریخی است؛ چه آنگاه که شکل‌گیری آن را به آل بویه نسبت می‌دهند و یا گسترش آن را مرهون ایلخانان می‌دانند و چه آن زمان که از احتمال وجودش پیش از اسلام سخن به میان می‌آورند. "... چگونگی ابنیه و قصور تاریخی چشمه فین در دوره‌های پیش از اسلام به هیچ وجه روشن نیست و مانند بسیاری از شئون باستانی ایران تاکنون مدارک متقن و معتبری جهت شناسایی آن‌ها به دست نیامده‌است. مخصوصاً پس از ویرانی آخرین دوره شهر باستانی سیلک که ۱۵۰۰ سال پیش از میلاد روی داده، هیچگونه اطلاع قطعی از اوضاع تاریخی منطقه کشف نشده‌است. لیکن در قرون اسلامی نخستین بار احداث باغ و بنای شاهانه فین را به پادشاهان آل بویه نسبت داده‌اند. در عهد ایلخانان مغول نیز عمارت کهنه آن نوسازی و بر آبادانی آن افزوده شد. به طوری که تا عهد صفویه مردم بومی و رهگذر در آن‌جا به استراحت پرداخته از فضا و صفایش بهره‌مند گردیدند. ^۲ بر پایه‌ی استنتاج از روایت‌های شفاهی می‌توان گفت: ناحیه‌ی فین یکی از نقاط خوش آب و هوا و دارای شرایط مناسبی برای تفریح و شکار بوده و عامل اصلی جذب انسان و آبادانی این منطقه بوده است، بنابراین دور از ذهن نیست اگر تصور کنیم که فین از دوران‌های دوردست مورد توجه بوده و ایرانیان بر اساس نظام فکری و تجارب نیاکانشان، در آن‌جا باغ‌هایی برپا کرده باشند. ^۳

^۱ . به نقل از جیحانی - حسن قمی، تاریخ قم، تصحیح جلال‌الدین تهرانی، ۱۳۱۳، ص ۷۷.

^۲ . به نقل از جیحانی - حسن نراقی، آثار تاریخی شهرستان‌های کاشان و نطنز، انتشارات انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، چاپ دوم، ۱۳۷۴، ص ۴۱ و ۴۲.

^۳ . جیحانی و عمرانی، باغ فین، صص ۳۶ - ۳۵.